

## ІДЭЙНА-МАСТАЦКАЯ АДМЕТНАСЦЬ НАВЕЛЫ ЛУКАША КАЛЮГІ “ЦЕСНАВАТАЯ КУРТАЧКА”

**Зуева Надзея Мікалаеўна,**

аспірант установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт”  
(г. Мінск, Беларусь)

Лукаш Калюга – пісьменнік, творчы шлях якога быў вельмі кароткім – з 1926 года па пачатак 30-х гадоў XX ст. У літаратуру прыйшоў малады, але вельмі ўдумлівы майстра, які мэтай сваёй творчасці выдавочна бачыў стварэнне адметнасці нацыянальнага характару, паказу традыцый, народнай маралі, сямейных каштоўнасцей. Пісьменнік збіраўся найбольш ярка раскрыць светапогляд беларусаў, адлюстраваць ключавыя якасці іх характараў, жыццёвых прынцыпаў. Бясспрэчна, што ў жыцці нацыянальны характар, захоўваючы інварыянтную аснову, пад уплывам часу пастаянна дапаўняецца новымі рысамі. У творах Лукаша Калюгі гэты складаны працэс добра адлюстраваны перш за ўсё на ўзроўні характаралогіі. Так, у нацеле “Цеснаватая куртачка” (1932) вызначаецца глыбокі псіхалагізм, што сведчыць аб значнай ступені майстэрства празаіка як у галіне мастацкай сюжэтабудовы, так і ў абмалёўцы характараў. У цэнтры твора – прадстаўнікі вясковай моладзі – камсамолка Волька Лысакавічаўна і каваль Адаць Банькоўчык. *“Яшчэ ў тым вяку была Волька, што хацелася ёй без канца і без мэты далей у навуцы ісці”* [2, с. 337], – гаворыць Калюга пра сваю гераіню. Волька збіраецца паступаць у педтэхнікум і заклікае свайго каханага падавацца на рабфак. Падвядзе яго бесклапотны, без усякіх высокіх памкненняў “утрапёны чалавек” [2] Ан-

тось Драніцкі, павёзшы (абы выпіць) у сваты, дзе ён згубіць камандзіроўку і рублёў сорок грошай. Нехаця, з-за скупасці (“*Ужо, каб вяселле раскідаць, трэ было ўтратнае вярнуць*” [2, с. 346]) жэніцца Адаць. Не з любай Волькай, з чужой, з мажной Міхалінай: “*<... > цёлла апранутая – відаць у гадах ужо дзяўчына. Насекла яе мяцеліца, разагрэла варушкая, ахвотная работа, і цяпер, зірнуўшы на дзяўчыну, здавалася – во зараз капне кроў з поўных, здаровых шчок*” [2, с. 347]. Апісанне жонкі Адася дае чытачу параўнаць дзвюх маладых жанчын, якія ў сучасных умовах жыцця выбіраюць розныя шляхі. Лысаковічаўна выбірае горад са сваімі магчымасцямі, а Міхаліна застаецца адданай традыцыйнаму ладу жыцця.

Зусім новымі былі характарыстыкі ад аўтара, накшталт: “*Быў непаваротны, цэльпукаваты Адаць Банькоўчык – акурат традыцыйны герой беларускай літаратуры*” [2, с. 334]. З усмешкай, з якою пісьменнік глядзіць не толькі на Адася, але і на калгаснага брыгадзіра Антося Драніцу, вынікае і смешная, займальная лінія анекдатычнага сватаўства, у выніку чаго Адаць вымушаны ажаніцца з выпадковай дзяўчынай, пакідаючы прывабную, душэўную Вольку.

Каб паказаць настрой, які адчуваўся паміж Адасём і Лысаковічаўнай пасля сватаўства, Лукаш Калюга ўдала апісвае стан прыроды: “*А там бліжэй пад восень было. Крадком, ціхенька насоўваўся верасень. Халаднейшыя на жніве пачаліся метафарычныя вечары*” [2, с. 336], або “*А зіма надыходзіла... Лятаў той самы, у пачатку спамінаны, рэдка снег. Далей – болей... ды пачаліся мяцеліцы, пачало сыпаць <... >. І зямлю Вязавічы, гурбамі вёску паабстаўляла*” [2, с. 347]. Адначасова ў лірычных замалёўках раскрываецца адзінства прыроды і чалавека, выказваецца імкненне пераняць ўсё станоўчае ад прыроды. Гармонія ў прыродзе рэпрэзентуе гармонію ў адносінах паміж людзьмі.

Яркай мастацкай дэталлю ў тэксце навелы з’яўляецца цеснаватая куртачка, з якой вырастада дзяўчына Волька: “*Вісела тая кароткая, цеснаватая, дзяціная яшчэ Вольчына куртачка над ложкам на шатку. Як дома, распрануўшыся, у сінім каптане сядзела Волька на ложку. Што былі яны так паасобку – на ложку Волька, на шатку куртачка – не відаць было, як вырасла адна і як другая зрабілася малая*” [2, с. 332]. Цеснаватая куртачка выступае ў творы сімвалам сувязі дзяўчыны з малой радзімай, сяброўствам, каханнем. Такая ж істотная дэталі і гарадское паліто, у якім яна, высокая, сталая на зайздрасць усім вяскоўцам, ідзе завянай снегам вуліцай. Дэталі гэта не толькі “гаваркая” сама па сабе – сталенне дзяўчыны, усведамленне сябе як асобы, сваёй годнасці – падтэкст яе значна расшырае і ідэйны падтэкст усяго апавядання.

Праз усю навелу народазнаўчы матэрыял не губляе сваёй актуальнасці. Так, напрыклад, у творы лаканічна падаецца апісанне вяселля: “*<... > былі і далёкія з шамкамі, з званкамі вясельных пераезды, было ўсё, што яшчэ не зья-*

лося: і вянкi дзяўчаты вiлi, і на дзяжу маладую садзілі, і песні няўчыцы пелі, адбіралі ў сваці пірог. Плакала і маладая над куфрам скупымі традыцыйнымі слязьмі” [2, с. 346]. Менавіта ў кароткім апісанні шматабрадавага беларускага вяселля аўтар паказвае нецікавае маладога пакалення да адвечных традыцый, бо, як заўважае Л. Калюга ў творы, “шырэі ступім у гэтым месцы. Тут старое, спрадвечнае, акамянелае...”. Тут адчуваецца аўтарскі смутак па страчаных традыцыях, якія саступаюць месца сучаснаму: “<... > было ўсё, што жыццэ не звязалося...” [2, с. 346]. Пра незабыўнасць традыцый гаворыць той факт, што ў наведзе Калюгі сустракаюцца прыклады беларускіх народных песень: “Выпраўляла мяне маці, / Зялёнае жыта жаці” [2, с. 333], або для больш дакладнага апісання Міхаліны прыгадваюцца словы з народнай песні: “<... > [узьяў Банькоўчык] “тую Славу, што сядзела на ўсю лаву”, [пра якую ў прыпеўцы сын мацеры адпявае]: “А мамачка, не хачу, бо ў ложка не ўскачу” [2, с. 348]. У апошнім прыкладзе адчуваецца іранічны падтэкст.

Разам з нацыянальнымі традыцыямі, звычаямі, Л. Калюга паказваў новае пакаленне, сваіх сучаснікаў, тое, што іх імкнула і хвалявала. Вельмі ўдалай можна лічыць абмалёўку характараў у наведзе. На прыкладзе вобраза Волькі, дзяўчыны-бунтаркі, якая не жадае жыць, як усе, Калюга звяртае ўвагу на праблему знікнення традыцыйных прынцыпаў жыцця. Яе цягне ў шумны горад, да навукі, да новых і цікавых людзей, да бліскучага і прасторнага жыцця. У фінале навель адчуваецца аўтарскі смутак аб тым, што пакідаюць вёску самыя адметныя, самыя лепшыя яе насельнікі, што рана ці позна гэта трагічна адаб’ецца на жыцці вёскі: “У гарадскім паліце ішла цяпер Лысаковічаўна. Пазіраў Адаць ёй услед. І шкада зрабілася Банькоўчыку тае цеснаватае куртачкі, шкода ўсяго, што было ды мінулася” [2, с. 337]. Аўтар як бы прадчувае яе незаздросную будучыню. Эмацыйны і сацыяльны падтэкст “цеснаватай куртачкі” ў творы настолькі значны, што пісьменнік называе гэтымі словамі сваё апавяданне.

Пісьменнік адлюстроўваў складанае становішча вёскі, дзе заставалася зусім мала мужчын: “Адзін Банькоўчык з усяго свайго таварыства астаўся ў Вязавічах. Кавальства прытрымала яго тут. А так усе хлопцы – хто куды відна: каторыя ў войска пайшлі, каторыя канавы капаць пад Смалявічы паехалі, каторыя каменне білі, недзе далёка адгэтуль клалі шашу. Вязавічы за падлеткамі (за “падшывальцамі” <... >) асталіся” [2, с. 334]. У творы прыводзяцца прыклады сялянскай працы, якую, за недахопу мужчын у вёсцы, прыходзілася рабіць жанчынам: “<... > і ўсюды людзі. Чатыры жніяркі адна за адною ішлі наўкола палетка. Віда-віда сціскаўся бліжэй да сярэдзіны спелы жытні круг. І жанцы і жнеі адным гурткам ішлі ззаду. Круцілі перавяслы, вязалі цяжкія, на кулі падобныя снапы” [2, с. 334], або “ў аборы дзяўчаты накідалі гной. <... > Павыходзілі на вуліцу накідальніцы. Заступілі дарогу. Як

на рабоце былі, так і выйшлі – з сахарамі” [2, с. 344]. Гэты эпізод удала дэманструе, што ўсю цяжкую працу прыходзілася выконваць дзяўчатам. Аўтар гаворыць: “Коратак пры дружнай рабоце самы вялікі летні дзень” [2], але адначасова паказвае, што нават і ўвечары людзі не ішлі адпачываць: “Увечары прыезжыя жнеі пайшлі ў прасторную раскулачаных Мятліцкіх адрынку, на калгаснае пахучае, мурожнае сена” [2, с. 334]. Менавіта гэтыя апісанні рэпрэзентуюць дамінантныя рысы беларуса – працавітасць, цярдлівасць, веру ў лепшае будучае. Разам з тым, навела не пазбаўленая вяселлі і гумару. Аўтар па-майстэрску апісвае камічныя сітуацыі, якія потым набываюць адценне трагікамізму, надае камічныя “гаваркія” назвы населеным пунктам. Так, галоўныя героі навелы, калі едуць у сваты, праязджаюць вёскі – Анекдоты, Здарэнне. Назва вёсак нясе ў сабе сэнс недарэчнасці: “Ды пакуль што ані не разумеў Банькоўчык Антося. І на што яму – утрапёнаму – тое Здарэнне? <...> Зрабілі яны за Анекдотамі дзве павароткі і ўехалі ў самае Здарэнне – у новую, Адасю незнаёмую вёску” [2, с. 343]. Гэты прыклад дэманструе аўтарскае высмейванне недарэчных ўчынкаў сваіх герояў.

Істотным у творы служыць прысутнасць жывога апавядальніка, які непасрэдна не ўдзельнічае ў падзеях, а толькі разважае, дае ацэнку людзям і ўчынкам: “На вялікі жаль, у жыцці здараюцца сюжэты рэдка, а ў беларускай літаратуры ўдаюцца яшчэ радзей. Калі на жыццё разы два чалавеку выпадзе такая ўдача, дык і то ён не ведае, што з ёю рабіць – да таго доўга ўсё гэта зацягне, што аж збрыдае ўсім і самому яму. Не ўдалося гэта і маймі героям: не зацягнулі, дык спынілі яны яго заўчасна. Зусім не выйшаў, мабыць, самы цікавы, у Мінск перанесены працяг. Ды дзе там Мінск? І знаку ад яго не было ў гэту халодную, відную ноч” [2, с. 345–346], або чытаем у пачатку твора: “Нікуды не вартая такая работа: пачынаць з надвор’я, з ветру, з дрэў, абсаджаных навакол дзеі. Але хто мне казаў, што я лепшы за іншых? І цвёрда трымаючыся гэтага пераканання – што лепшы за іншых, – смела пачну яшчэ горш: з пазалеташняга снегу” [2, с. 328]. Калі ў ранейшых навелах пісьменнік займаў пазіцыю нейтральнага апавядальніка, то тут яго стаўленне больш эмацыйнае, непасрэднае. У дадзеным прыкладзе бачыцца ўменне Л. Калюгі ўзняць канкрэтную рэалію жыцця на ўзровень мастацкага і жыццёвага абагульнення.

“Цеснаватая куртачка” – гэта сімвал жыцця, якое не ўкладваецца ў застарэлыя формы. Гэты твор не што іншае, як роздум аб чалавечнасці, аб сэнсе існавання, значэнні і месцы людскай працы, аб магчымасці самасцвярджэння народа і кожнага яго прадстаўніка на любым этапе жыцця.

Такім чынам, ідэйна-мастацкая адметнасць Калюгавай навелы заключаецца ў выяўленні беларускага менталітэту праз паказ адносін чалавека да працы, продкаў, традыцый, роднай прыроды.

## Літаратура

1. Арлова, Г. П. Беларуская народная педагогіка / Г. П. Арлова // – Мінск : Нар. асвета, 1993. – 120 с.: іл.
2. Калюга, Л. Творы : Раман, апавесці, апавяданні, лісты / уклад., прадм. Я. Р. Лецкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1992. – 607 с.
3. Кон, И. Национальный характер – миф и реальность / И. Кон // Иностранная литература. – 1968. – № 9. – С. 223–230.
4. Падстаўленка, В. Спецыфіка твораў з элементамі сказавай формы Лукаша Калюгі // Веснік ВДУ імя П. М. Машэрава. – 2002. – № 4. – С. 67–71.